

РАЗДЕЛ 2. МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ЯЗЫКОВАЯ ТРАДИЦИЯ

УДК 811.161

Дискурс-аналіз як лінгвосинергетичний психосоціальний феномен

Акульшин О.В.

Національна академія Служби безпеки України, м. Київ, Україна

У статті розкриваються основні підходи до визначення лінгвосинергетичного поняття дискурс-аналізу як методу вивчення природи мови, який розглядає конститутив соціального світу через дослідження особливостей когнітивної трансакції знання між учасниками дискурсу.

Ключові слова: *дискурс-аналіз, дискурс, лінгвосинергетика, психосоціальний феномен, критичний дискурс-аналіз, когнітивна трансакція знання.*

Постановка проблеми. Сучасний дискурс-аналіз знаходиться на шляху становлення як самостійний науково-теоретичний та прикладний науковий напрям, об'єктом якого є дискурс як міждисциплінарне відображення функціонування креативного апарату мови та процесу творення комунікації. Теоретично та методологічно дискурс-аналіз, як й поняття *дискурсу*, є асиметричним та ідейно розрізненим. Концептуально ці два поняття здатні до ініціювання процесу творення та розробки якісно нових ефективних моделей міждисциплінарних досліджень, важливість яких динамічно зростає із появою новітніх та переосмисленням й методологічним доопрацюванням вже існуючих наукових напрямів, теорій, методів та підходів, які є предметом перманентних трансформацій в умовах активного розвитку інформаційного суспільства. Дискурс-аналіз можна назвати своєрідним ефективним засобом боротьби за очищення мови, що здатний здійснювати коректне висвітлення та тлумачення мовних явищ, які не можуть бути адекватно сприйняті та описані поза галуззю їх використання. Цей процес можна також назвати соціально обумовленою ідентифікацією лінгвістичних особливостей ментального сприйняття істинного змісту текстів та дискурсів. Дискурс-аналіз відображає функціональну семасіологічну складову створення картини світу в цілому та подій, що відбуваються, шляхом ґрунтовного опрацювання внутрішніх процесів формування та функціонування дискурсу. Тобто можна сказати, що дискурс-аналіз – це галузь міждисциплінарних досліджень та, як результат, відображення процесу життєдіяльності як окремих індивідуумів, так й соціуму в цілому.

Як й поняття дискурс, вперше термін дискурс-аналіз було використано Харисом З. у 1952 році. Однак остаточне оформлення дискурс-аналізу як дисципліни відноситься до 1970-х років. В той час надзвичайно сучасні та актуальні дослідження понять *дискурс* та *дискурс-аналіз* стрімко розповсюджувалися по нашій планеті. З'явилися

надзвичайно важливі, ґрунтовні роботи Бенвеніста Е., Барта Р., Лакана Ж., Дейка Т., Дреслера В., Ніколасвої Т., Демьянкова В., Петефі Я., Брауна Дж., Лонгакра Р., Аткінсона Дж., Ренкеми Я., Дюбуа Ж., Харріса З., Водак Р., Степанова Ю., Серіо П., Арутюнової Н., Красних В., Шевченко І. тощо.

Мета статті – розкрити основні підходи до визначення лінгвосинергетичного поняття дискурс-аналізу як методу вивчення природи мови, який розглядає конститутив соціального світу через дослідження особливостей когнітивної трансакції знання між учасниками дискурсу.

Визначення понять дискурсу та дискурс-аналізу й сьогодні залишаються об'єктом палких міждисциплінарних наукових обговорень. Асиметричність та міждисциплінарність даних понять призвели до виникнення різноманітних методів аналізу текстів та дискурсу, таких як: контент-аналіз, обґрунтована теорія, етнографічні методи, методи аналізу тексту зорієнтовані на етнометодологію, нарративна семіотика, SYMLOG, критичний дискурс-аналіз (далі – КДА), функціональна прагматика, теорія відмінностей, об'єктивна герменевтика тощо. Всі перелічені методи аналізу сформувалися на основі постструктуралістських ідей, виникнення яких надало можливість вирішити одну з традиційних структуралістських проблем – змінення. Тобто метафора структуралістів щодо рибацької сітки, в якій кожний мовний знак розташований за принципом місцезнаходження її вузликів (що свідчить про стабільність та незмінність структури мови), більше не є валідною. Але, як зазначають Йоргансен М. та Філіпс Л., не усі дискурс-аналітичні підходи повністю відповідають ідеям постструктуралізму, але основні моменти та підходи є єдиними: мова – це не тільки відображення існуючої реальності; мова є структурованою у патерни чи дискурси – існує не єдина система значень, як в Сосюра Ф., а цілий ряд систем чи дискурсів, де значення змінюються від дискурсу до дискурсу; ці дискурсивні патерни створюються та трансформуються в дискурсивній практиці; за допомогою специфічних контекстів, в яких діє мова, необхідно досліджувати те, як підтримуються та змінюються ці патерни [1, с. 35].

Вуд Л. та Крогер Р. зазначали, що «дискурс-аналіз не є просто методом, він є підходом до вивчення природи мови у зв'язку із центральними концептами соціальних наук, який слід розглядати як сукупність взаємопов'язаних підходів, що передбачають не тільки збір та обробку інформації, але й ряд метатеоретичних та теоретичних припущень, а також систему принципів та методів дослідження» [2, с. 10]. За Вінчем П., дискурс-аналіз розділяє інтерес усіх якісних підходів до процесів означування соціального життя [3], але він також спрямований на більш глибоке вивчення неоднозначного статусу значення. Традиційні якісні підходи часто сприймають соціальний світ як щось само собою зрозуміле та спрямовані на виявлення змісту цього світу для учасників. Дискурс-аналіз робить спроби вивчити процес творення соціально утворених ідей та об'єктів (що складають соціальний світ), а також з'ясувати, як вони підтримуються й актуалізуються в часовому аспекті. В той час як інші якісні методології працюють на розуміння та інтерпретацію соціальної реальності як даності, дискурс-аналіз спрямований на вивчення способів її продукування. В цьому полягає основне завдання дискурс-аналізу: він вивчає, як мова конструє феномени, а не як вона їх відображає та розкриває. Тобто в дискурс-аналізі прийнято розглядати конститутив соціального світу, а не шлях до нього та виходити з того, що світ не може бути пізнаний незалежно від пізнання дискурсу [4].

Отже, що принципово відрізняє дискурс-аналіз, – це його міцні зв'язки із соціально-конструктивістською точкою зору, а також те, як він зорієнтований на вивчення зв'язків між текстом, дискурсом та контекстом. Незважаючи на те, що дослідження значно відрізняються між собою в залежності від ступеня комбінування тексту та контексту, дискурс-аналіз передбачає, що неможливо відокремити дискурс від його широкого контексту, та містить в собі різноманітні інструменти аналізу текстів як вираження дискурсів, в які вони інтегровані. Це відрізняє дискурс-аналіз від інших видів якісного дослідження. Наприклад, такі підходи, як нарративна семіотика або конверсаційний аналіз, традиційно вивчають письмові та усні тексти. Вони беруть до уваги контекст для того, щоб визначити значення, але зазвичай не розглядають зв'язок із більш широкими дискурсами або комплексами текстів, які конституюють значення [4]. Дискурс-аналіз опікується вивченням природи виникнення та принципів побудови інтеракцій, а також дослідженням особливостей ініціювання та актуалізації механізму транзакції їх істинних значень.

Узагальнене визначення відображає *дискурс-аналіз* як міждисциплінарний науково-методологічний напрям, що інтегрує теорії та практики аналізу тексту. Відповідно до теоретичних основ методи текстового аналізу можна умовно класифікувати відповідно до наступних категорій: а) філософські та епістемологічні підходи (наприклад, феноменологія, герменевтика, семіотика); б) соціальні теорії (наприклад, теорія Фуко М., культурна антропологія, критична теорія, теорія поля); в) лінгвістичні теорії (наприклад, функціональна системна лінгвістика, теорія мовленнєвих актів, Празька школа, структурна лінгвістика); г) концепти комунікації (наприклад, Лумана Н., Бюлера К., Шеннона К. та Вівера У.) [5, с. 84].

Сучасні тенденції розвитку поняття *дискурс-аналіз* пропонують різні принципи, методи та підходи аналізу тексту та дискурсу. За Воронковою О., новітня теорія дискурс-аналізу пропонує декілька теоретичних та практичних напрямків його розвитку – починаючи від філософії мови Вітгенштейна Л. та теорії мовленнєвих актів Остіна Дж. та Серля Дж. до концепції «валідних змістів» Хабермаса Ю., від структуралізму Фуко М., Дерріда Ж., Барта Р. та постструктуралізму Лакло Е., Муфф Ш. до політичного та критичного дискурс-аналізу Дейка Т., Кемпбела К., Феркло Н. тощо [6, с. 50].

Філософсько-лінгвістична концепція дискурс-аналізу представлена в роботах Хабермаса Ю. Він розвиває лінію, що починається від пізніх робіт Вітгенштейна Л. до Остіна Дж. та Серля Дж., тобто від аналізу формальної семантики речення (структури лінгвістичного вираження) до аналізу мовленнєвого акту, який розуміється як момент взаємодії мови та практичної дії [6, с. 51]. Ця концепція буде повністю асимільована при створенні нового методу аналізу тексту та дискурсу, а саме критичного дискурс-аналізу. Роботи Л. Вітгенштейна заклали підвалини для початку аналізу відносин між синтаксичним реченням та практичної дією, між «світом» як «сукупністю фактів» та «мовою» як «способом позначення» факту [7, с. 8-15].

Теорія мовних актів Остіна Дж. та Серля Дж. стала основою аналізу «раціонально вмотивованого консолідуючого суспільство фактору сили мови» [8, с. 278]. Ця теорія хоч й розроблена у формально-прагматичних термінах, але виявилася корисною для теорії комунікативної дії Хабермаса Ю., так як на її основі вдалося показати як мовленнєвий акт бере на себе функцію координації дії та вносить свій вклад у побудову взаємодії [6, с. 51]. Він вдався до розподілення мовленнєвих актів на ілокутивні та перлокутивні. Перший він вважає комунікативною дією, другий – лінгвістично

опосередкованою стратегічною дією, тобто в якій «один з учасників має бажання здійснити перлокутивний ефект по відношенню до іншого» [8, с. 295].

Наступний підхід запропоновано французькою школою, зокрема Фуко М. та Бартом Р., які вдавалися до застосування якісної відмінності ступенів значущості тверджень та рівнів риторичного впливу, «способу вираження» раціональної сутності та «способу породження недефективності». Підхід цієї школи відрізняється від вищезазначеного здійсненням аналізу на рівні уможлидних конструкцій «ідеального комунікативного акту», як й в Хабермаса Ю., а фокусується в реальний соціальний простір, де постійно відбувається боротьба думок, позицій, ідей та ідеологій. Фуко М., під час дослідження дискурсивних формацій, вважав, що розмежування норми-паталогії, істини-неправди залежить від розподілення «символічної власності», тобто можливості різних соціальних груп висловлюватися про щось. Ці можливості висловлювання зосереджені в «осередках влади», які визначають межі «значущого» та «незначущого» [6, с. 53].

Відносини між означаючим та тим, що означається, стали основою семіологічної теорії Барта Р. [9]. Це відношення визначається не простою констатацією факту, що означаюче відображає те, що означається, а їх кореляцією, результатом якої є знак-індикатор змісту, що утворився. Барт Р. використовував можливості семіології для спростування міфів як носіїв «помилкової свідомості», а також закликав до розмежування живої мови та метамови. Перша є складовою частиною освоєння зовнішнього світу як об'єкту. Але з часом формулювання та мова простого народу, яку вони використовують для здійснення ініціювання дискурсивних механізмів, застигають та зводяться до звичайної констатації фактів. Афоризми належать вже до метамови, тобто вторинного визначення вже готових понять [9, с. 28].

Йоргансен М. та Філіпс Л. визначають *дискурс-аналіз* як ряд підходів в соціальних науках, метою яких є критичне дослідження дискурсу, а основними завданнями – аналіз співвідношення сил в суспільстві, при здійсненні якого формулюється нормативний підхід, з позиції якого можна критично проаналізувати ці співвідношення у зв'язку із соціальними змінами [1, с. 19]. Автори уточнюють, що *дискурс-аналіз* – це не просто один з методів дослідження якоїсь проблеми через специфічний спосіб аналізу дискурсу, але цілісний комплекс, що включає в себе: філософські (онтологічні та епістемологічні) передумови, що стосуються ролі мови у соціальних структурах світу; теоретичні моделі та методологію того, як обрати підхід для дослідження проблеми; специфічні прийоми аналізу [1, с. 21].

Йоргансен М. та Філіпс Л. пропонують виділити три основні підходи дискурс-аналізу, які базуються на принципах соціального конструкціонізму як частини французької теорії постструктуралізму (тобто заперечення тоталітарних та універсалістських теорій). Ці дискурс-аналітичні підходи засновуються на структуралістській та постструктуралістській теоріях мов й визначаються як: теорія дискурсу Лакло Е. та Муфф Ш., КДА, дискурсивна психологія [1, с. 27-29]. Всі ці підходи розглядають дискурсивну практику як соціальну практику, що конституює соціальний світ. З одного боку, дії є досить конкретними та прив'язаними до конкретного контексту, а з іншого – закріплені соціально, а тому мають тенденцію до постійності. З цієї точки зору дискурсивна практика розглядається як один з вимірів чи моментів соціальної практики, що знаходяться у діалектичних відносинах із іншими моментами соціальної практики [1, с. 47-48]. КДА є найефективнішим методом дослідження лінгвістичної складової соціальних практик.

КДА є *критичним* в двох сенсах. Перший пов'язаний із ідеями Франкфуртської школи, особливо із дослідженням Хабермаса Ю., а другий – із традиціями, які об'єднують його із так званою критичною лінгвістикою. Відповідно до тверджень Хабермаса Ю., критична наука повинна бути само рефлексивною, тобто рефлектувати інтереси, на яких заснована, а також враховувати історичні контексти взаємодії. Концепт ідеальної мовленнєвої ситуації Хабермаса Ю. – це утопічне уявлення про інтеракції або відношення влади. За допомогою раціонального дискурсу можна подолати та наблизитися до ідеальної мовленнєвої ситуації [5, с. 196; 10; 11].

Феркло Н. наголошує на тому, що дискурс є лише одним з багатьох аспектів будь-якої соціальної практики. Протиставлення дискурсу та не-дискурсу – це відлуння традиційного марксизму в його теорії, що робить КДА менш постструктуралістським у порівнянні із іншими теоріями дискурсу [1, с. 27]. Теоретичну базу можна характеризувати як нео-Марксистську – в ній стверджується, що скоріше культурні, а не просто економічні виміри є значущими для створення та підтримання відносин влади. Більш того, між інфраструктурою та суперструктурою не існує чіткого розмежування [5, с. 197].

Грамші А. переконливо довів, що структура суспільства залежить від специфічної комбінації політичного/інституційного та цивільного суспільства. Щоб досягнути згоди більшості в тому, що політичне суспільство може впливати або тиснути, необхідно сформувати колектив. Зробити це можна за допомогою ідеологій [12, с. 42]. Прибічник структуралістського марксистського підходу Альтюсер Л. визначав ідеологію як систему уявлень, яка маскує наше істинне відношення до інших за допомогою конструювання уявних відносин між людьми, а також між людьми та соціальними формаціями. Ідеологія управляє усіма аспектами соціального [13] та набуває у дискурсі реальної матеріальності в лінгвістичному знаку [14, с. 38]. Тому через інститути та соціальні механізми, які виступають у ролі посередників, ідеології є прагматично пов'язаними із ними. З тієї ж причини ці ідеології також тісно пов'язані із дискурсом, який можна розглядати як соціальну практику або тип соціальної поведінки, а також як процес конституювання соціального світу за допомогою значень [14, с. 15; 15; 16; 17; 18].

На формування та розвиток критичного дискурс-аналізу також вплинули дослідження російських вчених Бахтіна М. та Волошинова В. В лінгвістичній теорії ідеології російських вчених кожний приклад розглянуто як ідеологічний, а кожний текст – як частину серії текстів, на які даний текст реагує, посилається та які він трансформує. Також наголошується на діалогічному характері текстів або їх інтертекстуальності. Відповідно до даного підходу, кожний текст розглядається як залежний від соціально заданих репертуарів жанрів. Це значить, що різні жанри можуть змішуватися, наприклад, як в рекламі [5, с. 197-198].

Йоргансен М. та Філіпс Л. пропонують систематизувати основні особливості підходів до критичного дискурс-аналізу та серед них виділити п'ять основних, які дозволяють визначати приналежність підходу до однієї й тієї ж течії. Було наголошено на наступних особливостях:

- лінгвістично-дискурсивний характер соціальних та культурних процесів й структур, який свідчить про те, що дискурсивні методи, за допомогою яких тексти творяться та споживаються, є важливою формою соціальної практики, що робить свій внесок у процес конституювання соціального світу, включаючи соціальні ідентичності та соціальні відносини. Метою критичного дискурс-аналізу є відображення лінгвістично-дискурсивного виміру соціальних, культурних феноменів та сучасних процесів змін. КДА розповсюджується на такі галузі, як організаційний аналіз,

педагогіка, масова комунікація та проблема расизму, формування ідентичностей, масова комунікація та економіка, ринкові відносини та масова комунікація, демократія та політика [17; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28];

- *дискурс конститує та конститується*. Для критичного дискурс-аналітика дискурс – це форма соціальної практики, яка й конститує соціальний світ й конститується в інших соціальних практиках. Дискурс знаходиться у діалектичних відносинах із іншими дискурсивними практиками. В критичному дискурс-аналізі мова-як-дискурс – одночасно й форма дії, за допомогою якої люди можуть змінити світ, й форма дії, яка сама знаходиться в історичному та соціальному контексті та пов'язана діалектичними відносинами із іншими аспектами соціального [29];

- *використання мови необхідно аналізувати емпірично в соціальному контексті*. КДА опікується конкретним текстовим аналізом використання мови у соціальній взаємодії, що відрізняє його від інших методів аналізу тексту та дискурсу;

- *дискурс діє ідеологічно*. КДА стверджує, що дискурсивні практики роблять внесок у створення та відтворення нерівного розподілення влади між соціальними групами. Це розглядається як ідеологічні ефекти. Деякі розділи критичного дискурс-аналізу приймають точку зору Фуко М., що влада є продуктивною силою, а не власністю окремих людей, за допомогою якої вони впливають на інших. Відмінність від ідей Фуко М. полягає у тому, що КДА застосовує поняття ідеології для теоретичних роздумів про підпорядкування одних соціальних груп іншим. Дослідження КДА сконцентровані як на дискурсивних практиках, які конструюють репрезентації світу, соціальні об'єкти та соціальні відносини, включаючи розподілення влади, так й на ролі, яку ці дискурсивні практики відіграють у просуванні інтересів окремих соціальних груп. Мета КДА полягає у сприянні соціальному та одночасно більш рівномірному розподіленню влади в комунікативних процесах та у суспільстві в цілому;

- *критичне дослідження*. КДА не позиціонується як політично нейтральний напрямок. Він є критичним підходом, який є політично причетним до соціальних змін. «Під прапорами незалежності», КДА стає на бік соціальних груп, що утискаються. Критика повинна розкрити роль дискурсивної практики в підтриманні нерівного розподілення влади задля використання результатів критичного дискурс-аналізу в боротьбі за радикальні соціальні зміни. Зацікавленість Феркло Н. у «пояснювальній критиці» та «критичному усвідомленню мови» спрямована на досягнення цієї мети [5, с. 108-115].

Водак Р., в свою чергу, пропонує виділяти наступні основні принципи критичного дискурс-аналізу:

- *КДА є зорієнтованим на соціальні проблеми*. Він розглядає не мову або її застосування як такої, а лінгвістичний характер соціальних та культурних процесів та структур. Тобто КДА є суто міждисциплінарним напрямком;

- *відношення влади розглядаються як ті, що мають безпосереднє відношення до дискурсу* [30]. Тобто КДА досліджує владу в дискурсі та владу над дискурсом;

- *суспільство та культура є діалектично взаємопов'язаними із дискурсом* – вони формуються дискурсом та в той же час конституують дискурс. Кожний окремий приклад використання мови відтворює або трансформує суспільство та культуру, включаючи відношення влади;

- *використання мови може бути ідеологічним*. Щоб визначити це, необхідно проаналізувати тексти та дослідити їх інтерпретацію, сприйняття та соціальний вплив;

- *дискурси носять історичний характер, їх можна розглядати тільки в контексті*. На метатеоретичному рівні це узгоджується із підходом Вітгенштейна Л.,

відповідно до якого значення висловлювання залежить від ситуації. Дискурси не тільки інтегровані у визначену культуру, ідеологію або історію, але й пов'язані інтертекстуально із іншими дискурсами;

- зв'язок між текстом та суспільством не є прямим, а є опосередкованим соціо-когнітивно, як це пропонується в соціально-психологічній моделі розуміння тексту [31];

- дискурс-аналіз – це інтерпретативний та пояснювальний метод. КДА передбачає систематичну методологію та зв'язок між текстом та його соціальними умовами, ідеологіями та відношеннями влади. Інтерпретації завжди є динамічними та відкритими для нових контекстів й нової інформації;

- дискурс – це форма соціальної поведінки. КДА розглядається як соціальна наукова дисципліна, яка відкрито декларує про свої зацікавленості та застосовує свої відкриття в практичних цілях [15, с. 17-20].

Мова та соціальна структура співіснують, впливають одне на одне, здійснюють взаємне конститування, взаємно віддзеркалюються, але для більшості індивідуумів ці процеси є непомітними. Тому одним з основних завдань критичного дискурс-аналізу є конститування мови як соціальної практики [32; 33; 34]. Тобто прагматично якщо мова конститується як соціальна практика, то й визначення дискурсу, повинно бути соціально зорієнтованим. Феркло Н. та Водак Р. з цього питання зазначали, що КДА розглядає дискурс – застосування мови в мовленні та під час здійснення її писемного відображення – як форму «соціальної практики». Відображення дискурсу як соціальної практики є віддзеркаленням діалектичного відношення між окремою дискурсивною подією та ситуацією, інститутом та соціальною структурою, які його формують. Діалектичні відношення – це двосторонні відношення: ситуації, інститути та соціальні структури формують дискурсивну подію, а дискурсивна подія в той же час формує їх [35, с. 55]. Тобто в даному випадку відображається один з принципів, який було запропоновано Феркло Н., про те, що соціальна структура складається з дискурсивних та недискурсивних елементів. Дискурсивне, в свою чергу, це дискурсивна практика, а недискурсивне – фізична практика в соціумі [16, с. 64].

Феркло Н. застосовує зорієнтовану на текст форму дискурс-аналізу, яка поєднує в собі три традиції:

- детальний лінгвістичний аналіз тексту (включаючи функціональну граматику Холідея М.). На цьому рівні він аналізує зміст та форму, які є для нього неподільними. Зміст реалізується через специфічні форми, а різноманітний зміст передбачає різні форми та навпаки. Таким чином, форма – це частина змісту [5, с. 204];

- макросоціологічний аналіз соціальної практики (включаючи теорію Фуко М., в якій відсутня методологія аналізу текстів). Тобто рівень дискурсивної практики – це взаємний зв'язок між текстом та соціальною практикою. Але під час творення тексту в ньому залишаються ключі, а інтерпретація відбувається на їх основі. Тобто аналіз дискурсивної практики включає не тільки точне пояснення того, як учасники взаємодії інтерпретують та творять тексти, а й відношення дискурсивних подій до порядків дискурсу. З динаміки типів дискурсів та жанрів виникла ідея, що тексти можуть бути різнорідними та мати суперечливу стилістику та семантику. Поняття інтердискурсивності, за Феркло М. є ланкою, що пов'язує текст та контекст й відображає репертуари жанрів та дискурсів [5, с. 206];

- мікросоціологічна, інтерпретативна традиція в соціології (включаючи етнометодологію та конверсаційний аналіз), де повсякденне життя розглядається як продукт дії людей, які дотримуються переліку правил та процедур, що

розділяються на рівні «здорового глузду». Аналіз соціальної практики спрямований на різні рівні соціальної організації: ситуації, інституційний контекст, більш широку групу або соціальний контекст. Основним об'єктом дослідження є влада та її вплив, разом із ідеологією, на кожному з контекстуальних рівнів: соціальні структури знаходяться у в діалектичних взаємовідносинах із соціальною діяльністю; тексти розглядаються як значуща форма соціальної діяльності та показник довготривалих процесів, таких як пере-визначення соціальних відносин й реконструкція ідентичностей та знань; тексти є відмінними індикаторами соціальних змін; соціальний контроль та влада все частіше реалізуються за рахунок текстових засобів [5, с. 208; 1, с. 117].

Феркло Н. створив тривимірну модель КДА, яка полягала у твердженні, що кожна мовленнєва подія є комунікативною подією. Тривимірність відображалася послідовним розташуванням наступних елементів: текст, дискурсивна практика, соціальна практика. Але текст та дискурсивна практика репрезентують різні виміри, тобто під час здійснення критичного дискурс-аналізу їх треба обов'язково розмежовувати. Хоча лінгвістичний підхід до аналізу текстів, як правило, призводить до здійснення аналізу дискурсивних практик та навпаки [16, с. 73]. Дискурсивна практика в даному випадку виконує роль медіатора між текстом та соціальною практикою. Тобто шляхом застосування мови в дискурсивній практиці здійснюється реалізація текстів, яка згодом знаходить своє відображення у соціальній практиці. Виходячи з цього, пропонуємо асимілювати твердження Йоргансен М. та Філіпс Л., які наголошували, що КДА комунікативної події полягає у наступних процесах: аналіз дискурсів та жанрів, які артикулюються при творенні та споживанні тексту (рівень дискурсивної практики); аналіз лінгвістичної структури (рівень тексту); аналіз наступних питань: чи відтворює дискурсивна практика існуючий порядок дискурсу чи, навпаки, реконструює його; якими є наслідки цього для більш широкої соціальної практики (рівень соціальної практики) [1, с. 123].

Висновки. Отже, дискурс-аналіз є багатограним, асиметричним, міждисциплінарним феноменом, який дозволяє досліджувати лінгвістичні та психологічні процеси конституювання соціальної реальності. Результати дослідження дозволяють визначити *дискурс-аналіз як метод вивчення природи мови, який розглядає конститутив соціального світу через дослідження особливостей когнітивної трансакції знання між учасниками дискурсу.* Міждисциплінарні підходи до обґрунтування дискурс-аналізу надають йому широкий спектр унікальних інструментів аналізу текстів, дискурсів та соціальних явищ. Найбільш вдалим інструментарієм аналізу володіє КДА.

Список літератури

1. Йоргансен М.В. Дискурс-анализ теория и метод / Йоргансен М.В., Филипс Л.Дж.; [Пер. с англ., 2-е изд., испр.]. – Х.: Гуманитарный центр, 2008. – 352 с.
2. Wood L.A. Doing discourse analysis: Methods for studying action in text and talk / Wood L.A., Kroger R.O. – Thousand Oaks, CA: Sage, 2000. – 240 p.
3. Winch P. The idea of a social science. – London: Routledge & Kegan Paul / Winch P. – 1958. – 143 p.
4. Phillips N. What Is Discourse Analysis? / Phillips N., Hardy C. // In N. Phillips and C. Hardy Discourse Analysis: Investigating Processes Of Social Construction. – Thousand Oaks, CA: Sage, 2002. – pp. 1-18.
5. Тичер С. Методы анализа текста и дискурса / Тичер С., Мейр М., Водак Р., Ветер Е.; [Пер. с англ.]. – Х.: Гуманитарный центр, 2009. – 356 с.

6. Воронкова О.А. Дискурс-анализ: риторические и метариторические приемы коммуникации / Воронкова О.А. – М., 2007. – С. 48-69.
7. Витгенштейн Л. Философские работы / Витгенштейн Л. [Пер. с нем., Ч. 1]. – М.: Гнозис, 1994. – 612 с.
8. Habermas J. The Theory of Communicative Action / Habermas J. // Vol.1: Reason and the Rationalisation of Society. – Cambridge: Polity Press, 1991. – 465 p.
9. Барт Р. Миф сегодня: Избранные работы / Барт Р. [Пер. с фр.]. – М.: Прогресс, 1994. – С. 72-130.
10. Habermas J. Zur logic der Sozialwissenschaften / Habermas J. – Frankfurt: Suhrkamp, 1970. – 490 p.
11. Habermas J. Erkenntnis und Interesse / Habermas J. – Frankfurt: Suhrkamp, 1971. – 422 p.
12. Matouschek B. Nowendige Massnahmen gegen Fremde?: Genese und Formen von rassistischen Diskursen der Differenz / Matouschek B., Wodak R. and Januschek F. – Wien: Passagen, 1995. – 851 p.
13. Althusser L. Ideology and ideological state apparatuses. Lenin and Other Essays / Althusser L. – London: New Left Review, 1971. – P. 127-188.
14. Demirovic A. Vom vorurteil zum Neorassismuz: Das Objekt Rassismus in Ideologiekritik und Ideologietheorie, in Institut fuer Soziaiforschung (eds), Aspekte der Fremdenfeindlichkeit / Demirovic A. – Frankfurt: Campus, 1992. – pp. 21-54.
15. Wodak R. Disorders of Discourse. – London: Longman, 1996. – 200 p.
16. Fairclough N. Discourse and Social Change / Fairclough N. – Cambridge: Polity Press, 1992. – 304 p.
17. Fairclough N. Critical Discourse Analysis / Fairclough N.. – London: Lohgman, 1995. – 357 p.
18. Fairclough N. Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research / Fairclough N. – London: Routledge, 2003. – 270 p.
19. Mumby D. Organisational discourse / Mumby D., Clair R. [In T. van Dijk (ed.). Discourses as social interaction Discourse studies. A multidisciplinary introduction. Vol. 2]. – London: Sage, 1997. – 235 p.
20. Chouliaraki L. Regulation in «progressivist» pedagogical discourse-individualized teacher-pupil talk, Discourse and Society / Chouliaraki L. – 1998. – pp. 5-32.
21. Chouliaraki L. Media discourse and national identity: death and myth in a news broadcast / Chouliaraki L. [In M. Reisigl and R. Wodak (eds), The Semiotics of Racism]. – Vienna: Passager Verlag, 1999. – P. 27-62.
22. Dijk T. van. Racism and the Press / Dijk T. van. – London: Routledge. – 1991. – p.
23. Wodak R. The discursive Construction of National Identity / Wodak R., de Cilia R., Reisigl M., Liebhart K. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 1999. – P.149-173.
24. Richardson K. Signs and wonders: interpreting the economy through television / Richardson K. [In A. Bell and P. Garret (eds), Approaches to Media Discourse]. – Oxford: Blackwell, 1998. – P. 220-250.
25. Fairclough N. Critical discourse analysis and the marketization of public discourse: die universities, Discourse and Society / Fairclough N. – 1993. – 133-68.
26. Fairclough N. Media discourse / Fairclough N. – London: Edward Arnold, 1995. – 289 p.
27. Fairclough N. Political discourse in the media: an analytical framework / Fairclough N. [In A. Bell and P. Garret (eds), Approaches to Media Discourse]. – Oxford: Blackwell, 1998. – 376 p.

28. Fairclough N. *New Labour. New language?* / Fairclough N. – London: Routledge, 2000. – 192 p.
29. Austin J. *How to do Things with words* / Austin J. – London: Oxford University Press, 1962. – 192 p.
30. Foucault M. *The archaeology of Knowledge and the Discourse on Language* / Foucault M. – New York: Random House, 1990. – p.
31. Wodak R. *Language behavior in therapy groups* / Wodak R. – Los Angeles: University of California Press, 1986. – 313 p.
32. Fairclough N. *Language and power* / Fairclough N. – New York: Longman Group UK Limited, 1989. – 135 p.
33. Dijk T. van. *Editor's foreword to Critical Discourse Analysis, Discourse and Society* / Dijk T. van. – 1993. – P. 131-132.
34. Wodak R. *Language, power and ideology* / Wodak R. – London: Academic Press, 1989. – 289 p.
35. Fairclough N. *Critical discourse analysis: an overview* / Fairclough N., Wodak R. [In T. van Dijk (ed.), *Discourse and Interaction*]. – London: Sage, 1997. – pp. 67-97.

Акульшин О.В. Дискурс-анализ как лингвосинергетический психосоциальный феномен // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации» – 2012. – Т.25 (64). – № 1. Часть 1. С. 23-32.

В статье раскрываются основные подходы к определению лингвосинергетического понятия дискурс-анализа как метода изучения природы языка, который рассматривает конститутив социального мира через исследование особенностей когнитивной трансакции знаний между участниками дискурса.

Ключевые слова: *дискурс-анализ, лингвосинергетика, дискурс, психосоциальный феномен, критический дискурс-анализ, когнитивная трансакция знаний.*

Akulshyn O.V. Discourse-analysis as the lingvosynergetic psychological social phenomenon // Uchenye zapiski Tavricheskogo Natsionalnogo Universiteta im. V.I. Vernadskogo. Series «Filology. Social communications». – 2012. – V.25 (64). – № 1. Part 1. – P.23-32.

The article deals with the main approaches to determine the linguistic synergetic discourse-analysis notion as a method of language nature study, which researches social world constitution by way of analysis of cognitive transaction of knowledge between addressant and addressee of discourse.

Key words: *discourse-analysis, lingvosynergetic, discourse, psychological social phenomenon, critical discourse-analysis, cognitive transaction of knowledge.*

Поступила до редакции 20.03.2012 г.